

Als er geen standaardtaal meer is, wat doen we dan met ons taalonderwijs?

Ides Callebaut

Een boek dat zorgvuldig opgebouwd is, zodat het uitkomt op een onafwendbaar maar toch verrassend slot, mag je normaal niet samenvatten, maar *Het einde van de standaardtaal* van Joop van der Horst (2008) kan daar tegen. Zelfs als je weet wat de conclusie is, is dit boek nog geweldig interessant om te lezen. Daarenboven is het in een heel mooie en heldere standaardtaal geschreven. Van der Horst beschrijft hoe en wanneer het Standaardnederlands en de standaardtalen in West-Europa ontstaan zijn en hoe ze voor onze ogen aan het verdwijnen zijn. Niet dat die talen zelf daarom teloorgaan, maar ze zijn hun status van standaardtaal aan het verliezen.

Van der Horst is niet de enige taalkundige die die evolutie ziet. Ook Frans Hinskens van het Meertens Instituut en de Vrije Universiteit Amsterdam zei al in 2004: "*Binnenkort bestaat Standaardnederlands enkel nog op papier.*" En veel vlugger dan ik dacht. Sedert het voorjaar van 2009, toen ik deze vraag voor de eerste keer stelde (in een artikel dat in september 2009 in *School- en klaspraktijk* verscheen) is er al wat veranderd. U zult het aan de data kunnen merken.

In zijn voorwoord, dat Van der Horst opdraagt *“aan alle schooljuffrouwen, meesters, onderwijzers en leraren die taalonderwijs geven”*, zegt hij dat we op dit moment niet goed weten hoe daarmee om te gaan. *“Niemand weet het; maar de meester en de schooljuffrouw krijgen de schuld”*, voegt hij daaraan toe. In deze bijdrage probeer ik toch eens te zoeken hoe de meester en de schooljuffrouw daarmee om zouden kunnen gaan. Zo hoop ik hen niet alleen van de schuld te verlossen; dat heeft Van der Horst al gedaan. Ik wil ze ook een duwtje in de rug geven.

Ik probeer een antwoord te geven op drie vragen die de lezer zich hierbij misschien ook stelt:

- Wat verliezen we als er geen standaardtaal meer is?
- Wat winnen we er misschien mee?
- Hoe kunnen we verder aan taalonderwijs doen?

WAT VERLIEZEN WE IN HET TAALONDERWIJS ALS ER GEEN STANDAARDTAAL MEER IS?

Hebben we dan nog een absolute norm?

Veel Nederlandstaligen vragen nog naar een absolute norm. In een kleine steekproef stelde de Nederlandse Taalunie nog het volgende vast: *“Er is een grote vraag naar normen voor taalgebruik. Wat is goed Nederlands? Nederlandstaligen wensen niet alleen duidelijkheid over de spelling, maar ook over uitspraak, woordgebruik en grammatica. Die normen vaststellen en verspreiden, is een taak voor de overheid, zeggen de ondervraagden massaal.”*

(Taalpeil, 2008; zie <http://taalunieversum.org/taalpeil>) Ondertussen lappen dezelfde Nederlandstaligen echter de normen die taalpuristen altijd gesteld hebben, lustig aan hun laars. Overal zie je dat er *solden* zijn, terwijl het Standaardnederlands volgens de taalpuristen toch *koopjes* is. Of beter: was.

Je kan je afvragen of zuiverheid voor een taal wel een kwaliteit is zoals voor toiletten en keukens.

Piet van Sterkenburg, hoofdredacteur van het Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT), meent dan ook: *“Er bestaat geen vast omschreven verzameling taalregels waaraan de samenleving zich zou moeten houden.”*

En: *“Wat voldoet aan de eisen van de grammatica of wat aanvaardbaar taalgebruik is, wordt niet bepaald door een handjevol taalkundigen, maar door de gemeenschap van 22 miljoen moedertaalsprekers zelf.”* (Van Sterkenburg, 2009) Er is dus eigenlijk nooit een absolute norm geweest...

Kunnen we dan niet meer van een zuiver Nederlands spreken?

Ook dat verlies kunnen we relativeren: ook het Standaardnederlands zit vol uitzonderingen en bastaarden. Daarenboven kun je je afvragen of zuiverheid voor een taal wel een kwaliteit is zoals voor toiletten en keukens. Zullen we daarom mensen met een ander accent en een andere taal niet meer discrimineren? Sommigen zullen dat nooit kunnen laten. Anderen zullen het misschien niet zo vlug kunnen afleren. Maar de standaardtaal zal toch geen argument meer kunnen zijn.

Verliezen we dan niet de taaleenheid tussen Nederland en Vlaanderen?

Het gevaar bestaat dat de verschillen tussen het Nederlands van de Nederlanders en de Vlamingen nog groter zullen worden. Dat is dan inderdaad een verlies. Maar hoe uniform is het algemeen Nederlands ooit geweest? De verdedigers van de standaardtaal en van bijvoorbeeld *koopjes* gingen ervan uit dat het Nederlands van de spraakmakers uit Nederland ook voor Vlaanderen de norm moest zijn. De Nederlanders zelf hebben echter geen uniforme standaarduitspraak en de Vlamingen denken er niet aan de uitspraak van de Nederlanders over te nemen. Sommige woorden en uitdrukkingen worden ofwel alleen in Nederland ofwel alleen in Vlaanderen gebruikt. Sommige worden zelfs in een verschillende betekenis gebruikt.

*We zien voor onze
ogen gebeuren
dat er nu niet
meer één
Nederlands is,
maar op zijn
minst drie.*

We zien voor onze ogen gebeuren dat er nu niet meer één Nederlands is, maar op zijn minst drie, als we het Surinaams Nederlands erbij nemen. Het woordenboek Van Dale zou beloofd hebben dat het niet meer zal doen alsof de Nederlandse varianten superieur zijn tegenover de Belgische. De Prisma vertaalpockets in de editie 2009 nemen nu ook de Belgisch Nederlandse woorden op. Vlamingen kunnen daarin eindelijk ook vinden wat het vreemde woord is voor een Belgisch Nederlands woord. Wordt het dus geen tijd dat we een lijst maken van de verschillen tussen Nederlands Nederlands en Belgisch Nederlands? Niet om jonge Vlamingen te leren hoe ze die uit hun taal kunnen bannen, maar om de verschillen duidelijk te maken. En wat vernam ik zopas? De professoren W. Martin (Vrije Universiteit Amsterdam) en W. Smedts (K.U.Leuven) werken aan een databank van Belgisch Nederlandse woorden en uitdrukkingen. Er bestaan dus alerte taalwetenschappers.

Als we een standaardtaal verliezen, verliezen we dan ook een taal voor de elite?

Dat lijkt zo, maar Peter Debrabandere (2008) toonde aan dat het Nederlands in Vlaanderen eigenlijk nooit een elitetaal geworden is. De Vlaamse elite spreekt meestal een tussentaal of zelfs Frans, stelt hij. Merkwaardig is wat Van der Horst (2008) daarover schrijft. Toen Nederlands in de zeventiende en achttiende eeuw nog een elitetaal was, ging het bij de elite

niet om 'moeten' en 'fouten', maar om 'voorkeur'. Pas toen men van de elitetaal een standaardtaal wilde maken, was de pret eraf: "(...) *het intellectuele spel van weinigen werd gaandeweg tot een moeten voor velen. Heeft dat het enthousiasme gedooft? Het is niet ondenkbaar. De renaissance lijkt niet bestand geweest te zijn tegen massaconsumptie.*" (p. 300)

Wanneer we een elitetaal verliezen, verliezen we ook een argument om op de taal van anderen neer te kijken. We zullen niet meer kunnen zeggen: "*Het mooie woordje is koopjes en niet solden*" of "*Jouw aa is verschrikkelijk*" of "*Dat platte dialect van jou*". Maar is dat een verlies?

De liefhebbers van een standaardtaal gebruikten die vaak om op andere varianten en hun gebruikers te kunnen neerkijken. Dat kun je zien als je de geschiedenis van het Nederlands bekijkt. Bijvoorbeeld in *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop* van Nicoline van der Sijs (2005): "*Vooraanstaande taalgebruikers verheven een bepaalde uitspraak tot 'beschaafd' en diskwalificeerden daarmee de overige uitspraakvarianten. Zo werd al in de tweede helft van de zeventiende eeuw gespot met de uitspraak /f/ en /s/ van woorden die met een v of z beginnen: de son in de see sien sakken.*" (p. 84)

Een elite wil van haar taal eigenlijk geen standaardtaal maken, maar een filter om niet door te laten wie die elite niet bevalt.

Ze voegden ook vaak elementen aan de standaardtaal toe die het de lager geschoolden juist moeilijk zouden maken om de standaardtaal te beheersen. Denken we maar aan de etymologische spelling, aan de *dt* in de werkwoordspelling, aan het gebruik van *hun* als datiefvorm, aan het genus van woorden. Zo konden ze hun taal gemakkelijker voor de elite

reserveren. Een elite wil van haar taal eigenlijk geen standaardtaal maken, maar een filter om niet door te laten wie die elite niet bevalt.

Verliezen we dan taalkwaliteit?

De alarmkreten over taalverloeding hoor je niet alleen bij ons, maar ook in andere West-Europese landen. Maar zijn ze terecht? Taalkundigen denken er niet aan de ene taal beter dan de andere te vinden, de ene variant waardevoller dan de andere. Ze ergeren zich meestal dood aan dergelijke waardeoordelen. Een instelling zoals de *Académie française*, waar sommige Vlamingen nog altijd naar vragen, vinden ze de reinste onzin. En toch beweren veel leraren en ook andere mensen dat de taal erop achteruitgaat. Dat is wel iets wat al altijd gezegd werd door oudere generaties, maar nu schijnt het geklaag veel luider en algemener dan ooit, zegt Van der Horst.

Jonge mensen volgen de standaard inderdaad steeds minder. In september 2009 stonden de kranten vol artikels en lezersbrieven waarin men zich doodergerde aan acteurs die in televisieseries zelden nog Standaardnederlands spreken. Spraken Gentse politieagenten in televisieseries vroeger AN, dan spreken ze nu een Antwerps getinte tussentaal, omdat de acteurs

en de regisseurs dat meer 'naturel' vinden. In een artikel in *De Standaard* van 28/08/2009 stelt Guy Tegenbos dan ook vast: *"Brabantse tussentaal verdringt het Standaardnederlands"*. Hij zegt dat de verschuivingen duidelijk zijn: *"Voor formele presentaties en lezingen vindt men het Standaardnederlands nog altijd aangewezen, maar de jongeren keuren het gebruik van de Brabantse tussentaal daarvoor niet meer af. De ouderen wel."* De ouderen zullen natuurlijk eerder verdwijnen en hun afkeuring met hen. Wat Van der Horst in zijn boek beschrijft, gebeurt voor onze ogen dus echt.

Spreken en schrijven de jonge Vlamingen nu slechter?

Iedereen kan toch zien dat kinderen en jonge mensen steeds mondiger worden. Dat maakt het ouders en leraren niet altijd gemakkelijker, maar je kunt dat moeilijk een achteruitgang noemen. De boeken en de kranten die nu geschreven worden, zijn ook veel leesbaarder en veel beter geschreven dan die van vroeger. Misschien juist omdat de schrijvers nu een taal gebruiken die dichter staat bij de gesproken taal dan bij de taal van de school. Schreef Multatuli niet ooit: *"Ik leg mij toe op 't schrijven van levend hollandsch. Maar ik heb schoolgegaan."* (Ideeën, 1862)?

Verliezen we een meetlat voor het onderwijs?

De kennis van de standaardtaal is altijd een belangrijk onderdeel geweest van het onderwijs. Het was een selectiemiddel om te weten wie geschikt was voor het hoger onderwijs. Dat was er immers voor 'geletterden'. Maar voor veel leerlingen was dat een ramp. *"Het intellectuele spel van de zestiende-eeuwse erudiet is in enkele eeuwen geworden tot de nachtmerrie van het twintigste-eeuwse schoolkind."* (Van der Horst, 2008, p. 178)

Leerkrachten bestookten hun leerlingen met taalpurismen en spellinggevallen die ook toen bijna niemand schreef. Ze slaagden er zelfs in generaties leerlingen ervan te overtuigen dat een dt-fout het bewijs van domheid was. Terwijl wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat ook professoren en universiteitsstudenten gemakkelijk dt-fouten maken (Sandra e.a., 2001). Daarenboven ging het lange tijd niet op de eerste plaats om het goed gebruiken van die standaardtaal, maar om de kennis ervan: de kennis van de spelling en van de grammatica.

***Leerkrachten
slaagden er zelfs
in generaties
leerlingen ervan
te overtuigen dat
een dt-fout het
bewijs van
domheid was.***

Tegenwoordig is de standaardtaal niet meer dé meetlat in het onderwijs. Wiskunde, informatie kunnen opzoeken en verwerken, iets kunnen presenteren bijvoorbeeld zijn in het onderwijs belangrijker geworden. Misschien is dat overdreven belang van een correcte standaardtaal ook een van de redenen waarom allochtonen het zo moeilijk hebben om in ons onderwijs naar hogere studies door te breken.

Verliezen we de uniforme spelling?

De conventionele spelling is oorspronkelijk vooral bepaald op initiatief van de drukkers en de uitgevers. Voor de verspreiding van hun boeken vonden ze een standaardtaal en een uniforme spelling noodzakelijk. Toch is niet iedereen tevreden met die uniforme spelling. Hoe kun je nog foutloos schrijven als je niet voortdurend het groene boekje gebruikt? Een enkeling, maar niet de minste, pleit dan ook voor een vrije spelling: Hans Bennis, hoogleraar Taalvariatie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en directeur van het Meertens Instituut: *“Convergentie ontstaat vanzelf als mensen voor een grotere groep moeten schrijven. Laat ze onderling maar zelf uitmaken of ze een d of een t moeten schrijven.”* (Bennis e.a., 2004)

Van der Horst gaat zo ver niet, maar hij denkt wel aan een werkwoordspelling die ook door de spellingcontrole van de pc verbeterd kan worden: een spelling van de eind-t die niet meer gebaseerd zal zijn op de grammaticale analogie, maar op de gewone spellingregels. Dat lijkt mij de logica zelve.

Verliezen we dan ook een hefboom voor sociale vooruitgang?

Wie zich met het onderwijs bezighoudt, stelt bijna altijd dat de beheersing van het Nederlands een noodzakelijke voorwaarde is om hogerop te geraken. Alleen al uit sociale overwegingen zouden we dus alle moeite moeten doen om alle leerlingen goed Nederlands te leren. Op het eerste gezicht is daar niets op tegen. Wie de taal beheerst die men in het sociale leven gebruikt, is weerbaarder en kan beter functioneren dan wie moeite heeft om die taal te gebruiken. Maar is dat nog zo evident? Betekent dat nu nog dat je de standaardtaal zo perfect mogelijk moet beheersen? En was de sociale vooruitgang van de leerlingen het motief van de taalpuristen? Ging het bij hen niet meer om de verdediging van de standaardtaal? Hielden ze niet meer van (standaard)taal dan van leerlingen?

Eisen dat iedereen de standaardtaal perfect beheerst, lijkt nu eerder op het willen aanbrengen van een extra barrière voor al die nieuwkomers.

De meeste bekende, succesrijke Vlamingen spreken geen standaardtaal, maar een tussentaal. Vroeger waren de kennis en de beheersing van de taal en van de literatuur bijna voorwaarden voor maatschappelijk succes. Van der Horst meent dat succes nu meer van andere factoren afhangt dan van taal. Hij denkt dat die evolutie al duidelijk te zien is vanaf circa 1970.

Om in de vorige eeuwen knap te zijn, moest je ‘geletterd’ zijn. Dat adjectief wordt nu bijna niet meer gebruikt. Eisen dat iedereen de standaardtaal perfect beheerst, lijkt nu eerder op het willen aanbrengen van een extra barrière voor al die nieuwkomers.

WAT WINNEN WE ERMEE ALS ER GEEN STANDAARDTAAL MEER IS?

Er zal meer ruimte zijn voor diversiteit en rijkdom.

Natuurlijk zullen we onze taal zo moeten aanpassen dat ook mensen van de andere kant van ons taalgebied ons heel goed kunnen begrijpen. Dat zal een probleem zijn. Anderzijds zullen we zonder schroom van een veel grotere diversiteit en rijkdom kunnen genieten. Nu al kunnen we die vaststellen als we luisteren naar al die verschillende Nederlandstaligen die Nederlands spreken. Wie een hekel heeft aan vervlakkende, domme uniformiteit kan daar dus blij mee zijn. De grote uitdaging zal volgens Van der Horst zijn dat we ons moeten behoeden voor eenvormigheid en tegelijkertijd oplossingen moeten vinden om elkaar te verstaan.

(School)succes zal niet meer zo veel afhangen van de beheersing van een standaardtaal...

... maar van factoren die er werkelijk toe doen: sociale vaardigheden, intelligentie, creativiteit, goedheid, verdraagzaamheid, openheid, kunde...

We zullen meer belang moeten hechten aan *veeltaligheid*. Nu al moesten we naast onze moedertaal de schooltaal leren beheersen en de registers die onze vrienden en collega's gebruikten. Veel mensen moeten al voor hun job Engels, Frans en nog andere talen leren. We zullen ook meer kunnen genieten van de variaties binnen ons eigen taalgebied. We zullen met onze taal terugkeren naar *onze roots* en tegelijkertijd ook meer Europeanen en wereldburgers kunnen worden. Een beetje zoals Wannes Van de Velde. Hij wees de dictatuur van de standaardtaal af, maar als Antwerpenaar en wereldburger omarmde hij ondertussen met heel veel liefde en kennis de muziek van andere culturen.

*We zullen met
onze taal
terugkeren naar
onze roots en
tegelijkertijd ook
meer Europeanen
en wereldburgers
kunnen worden.
Een beetje
zoals Wannes
Van de Velde.*

In de vorige perioden is de standaardtaal overduidelijk een element van nationalisme geweest: *"De taal is gansch het volk"*. Vooraleer er standaardtalen waren, gingen de talen in een soort continuüm in elkaar over, net zoals de volkeren. Dialecten hebben geen grenzen, stellen taalkundigen vast. Toen de volkeren zichzelf als staten wilden affirmeren, gebruikten ze echter juist de standaardtaal om hun verschil met andere volkeren duidelijk te maken. We weten goed welke ellende dat allemaal heeft voortgebracht. Toch zijn er nu nog politici die in die richting verder denken: *"Slovakije zou taalzondaars een boete tot € 5.000 willen geven 'om het verval van de spraakcultuur tegen te gaan'. 'Zo worden er te vaak vreemde woorden gebruikt en gaan zowel de media als bekende personen te slordig om met de Slovaakse grammatica en spelling', klinkt het."* (Metro, 19/11/2008)

We zullen onze eigen taal zonder angst en schaamte kunnen gebruiken.

De Nederlander Rik Schutz, vroeger uitgever bij Van Dale en nu deeltijds werkzaam bij de Nederlandse Taalunie, verwoordde dat mooi: *"En dat is wat mij betreft de grote winst van de laatste decennia. Veel belangrijker dan de markeringen bij afzonderlijke woorden in woordenboeken, is dat de kinderen van mijn Belgische collega's nu net zo onbekommerd hun moedertaal spreken als ik mijn hele leven heb kunnen doen. Dat die taal een beetje van de mijne verschilt, (...) is een prijs die ik daar graag voor betaal."* (De Standaard, 12/09/2009)

HOE KUNNEN WE VERDER AAN TAALONDERWIJS DOEN?

Waarmee kunnen we dan bezig zijn?

Leraren zullen zich meer bezig kunnen houden met de essentiële functies van taal: voor jezelf kunnen verwoorden wat je denkt, voelt en ervaren hebt (conceptualiseren) en kunnen communiceren. Leerlingen kunnen dan meer kansen krijgen om al sprekend en schrijvend hun eigen wereldbeeld op te bouwen, wat absoluut noodzakelijk is om een stevige persoonlijkheid te ontwikkelen. En om hun leerlingen beter te leren communiceren, kunnen leerkrachten zich dan richten op het beheersen van communicatiesituaties in plaats van op het beheersen van het AN. Het taalonderwijs zal dus *normaalfunctioneler* kunnen zijn.

Zijn de leerlingen daar klaar voor?

In samenwerking met de Nederlandse Taalunie en het Vlaamse jongerenblad *Maks!* heeft de nationale jeugdraad een onderzoek gedaan naar de taal van Vlaamse en Nederlandse jongeren. De conclusie was dat de jongeren weten wat correct Nederlands is en het ook belangrijk vinden, maar dat ze het alleen gebruiken als ze het nodig vinden (T'Sas, 2009). De Nederlandse lessen moeten dus gaan over goed Nederlands taalgebruik en de situaties waarin dat nodig is. De leerlingen en de studenten lijken er dus al klaar voor.

En de onderwijsmensen zelf?

Gelukkig zijn de leerplanmakers al overtuigd van de noodzaak van communicatief taalonderwijs. Helaas is dat moeilijker voor veel leerkrachten. Wil je een gemakkelijke les geven? Geef dan maar taalzuivering, woordenschat, spelling en grammatica. Je kunt een oneindig aantal oefeningen uit je mouw schudden en je leerlingen daarmee aan het werk zetten. En de kennis van die taalaspecten evalueren is ook een fluitje van een cent.

Maar help je leerlingen eens om allerlei situaties met hun taal te leren aanpakken en beheersen... Gelukkig wijzen de huidige leerplannen daarin al de weg. Ze erkennen dat communicatie complex is en dat allerlei factoren meespelen. Leerlingen moeten zich daarvan bewust zijn en moeten leren om daarmee rekening te houden: *wie ben ik? Wie is de andere? Waarover gaat het? Wat zeg ik of die andere daarover (en wat niet)? Wat is de bedoeling? Hoe zeg ik of hoe zegt de andere het? Welke middelen en welke weg worden gebruikt? Wat zijn de omstandigheden? Wat is de (mogelijke) reactie?*

Leerkrachten moeten daarvoor situaties bedenken of gebruiken die hun leerlingen als zinvol kunnen ervaren. En ze moeten hun leerlingen daarover leren reflecteren, zodat die later zelf situaties kunnen voorbereiden en beoordelen. Als leerkrachten erin slagen om hun leerlingen daarin te helpen, wordt het taalonderwijs veel zinnvoller dan het te theoretische, schoolse taalonderwijs van vroeger en nu.

Hoe evalueren we taal wanneer er geen standaardtaal meer is?

Het is toch al te gek dat je een goed cijfer kunt krijgen voor taal als je perfecte dictees kunt maken en een uitstekende kennis hebt van de spellingregels en van de grammatica, maar niet goed bent in het communiceren met anderen. Wat zouden we dan beter evalueren? Een voorstel: in hoeverre kunnen onze leerlingen of studenten allerlei situaties met hun taal aanpakken en beheersen? Als het aan de taaldidactici ligt, zijn we nu al de goede kant op. Ook zonder de standaardtaal is goed taalonderwijs mogelijk. We kunnen het gat zelfs vullen met zinnvollere taalactiviteiten. Maar volgen de leerkrachten? En volgt de minister van Onderwijs?

Minister Vandenbroucke hield in 2006 een pleidooi voor 'De lat hoog voor talen in iedere school'. Bij de startdag van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) in Brussel op 28 september 2006 zei hij dat er onvrede is over de gebrekkige taalbeheersing van de leerlingen. Hij voegde daaraan toe: *"Men wijt een en ander wel eens aan de overaccentuering van de communicatieve taalvaardigheid en het gebrek aan grammatica."* Zoals Van der Horst al vaak vastgesteld heeft, kregen de leerkrachten dus weer de schuld. De minister had er niet aan gedacht dat de oorzaak wel eens ergens anders kon liggen.

De remedie die minister Vandenbroucke voorstelde, was: *"Nochtans moet er gewoon evenwicht zijn tussen communicativiteit en aandacht voor taal-structurele elementen."* Hij sloot daarmee aan bij de mening van veel onderwijsmensen die vonden en vinden dat leerkrachten meer grammatica zouden moeten geven. Als buitenstaander zou je denken dat de minister en die onderwijsmensen dan bedoelen dat leerlingen beter moeten leren communiceren door hun grammaticale fouten weg te werken. Bijvoorbeeld fouten als *'Ik heb een kind gezien die...'* Maar dat bedoelen ze over het algemeen niet. Ze hebben het eigenlijk vooral over grammaticale kennis *tout court*, kortom, om theoretische kennis. Geloof u me niet?

Het is toch al te gek dat je een goed cijfer kunt krijgen voor taal als je perfecte dictees kunt maken maar niet goed bent in het communiceren met anderen.

In 2008 deden Valerie Van Vooren en Filip Devos een onderzoek naar het grammaticaniveau van laatstejaars van het secundair onderwijs in Nederland en Vlaanderen. Hun conclusie was: *"Dit onderzoek mag dan kleinschalig zijn wat opzet betreft, de eindresultaten wijzen duidelijk in eenzelfde richting: behalve voor de leerlingen die Latijn volgen worden de eindtermen niet of nauwelijks bereikt, noch in het Vlaamse ASO noch in het Nederlandse VWO. Anno 2008 bevinden we ons overduidelijk in een (grammaticale) laagconjunctuur. Als communicatief talenonderwijs verzoend moet worden met aandacht voor taalstructurele elementen 'wil het onderwijs renderen', dan moet de pendel dringend in de richting van dat taalstructurele (grammatica)onderwijs."* (Van Vooren & Devos, 2008)

In de media kwam dat besluit naar voren. Als de lezers en de luisteraars hadden geweten wat dat onderzoek inhield, dan hadden ze zich geen zorgen hoeven te maken over het taalniveau van de laatstejaars. Daarom ga ik daar even dieper op in. Van Vooren en Devos baseerden zich hoofdzakelijk op het feit dat de volgende fouten heel veel voorkwamen:

*"Spelling van woorden veroorzaakt de minste problemen voor de leerlingen. In Vlaanderen en Nederland worden ongeveer dezelfde fouten gemaakt. De meeste problemen situeren zich in de gebieden c/k/l/q, liggend streepje, tussen-n en verkleinwoorden (vb. *confiskeren, *chefkok, *groentensoep).*

*Vlaamse leerlingen hebben problemen met de vervoeging van Engelse werkwoorden (vb. Ik heb die brief *gefaxed), terwijl Nederlandse scholieren dan weer meer problemen ondervinden bij werkwoordsvervoegingen in de tegenwoordige tijd (vb. Moeder *breidt een trui).*

De meeste moeilijkheden komen vooral voor in de categorieën woordsoorten en zinsontleding. Woordsoorten veroorzaken vooral problemen voor de Vlaamse leerlingen, maar ook de Nederlandse leerlingen hebben woordsoorten niet onder de knie. De meeste fouten komen voor bij het benoemen van werkwoorden, voorzetsels, voegwoorden, tussenwerpsels en bijwoorden.

Zinsontleding leidt vooral voor de Nederlandse leerlingen tot problemen, zowel voor de 'Latijnse' als de 'niet-Latijnse' leerlingen. De enige zinsdelen die vlot benoemd worden, zijn onderwerp en persoonsvorm; de andere zinsdelen kunnen meestal gewoon niet correct benoemd worden." (Van Vooren & Devos, 2008)

Conclusie van Van Vooren en Devos: er moet dus nog meer tijd besteed worden aan spelling en grammatica. De doorsnee Nederlanders en Vlamingen zouden het, net zoals de meeste succesvolle Vlamingen en Nederlanders, in die test waarschijnlijk nog slechter gedaan hebben dan de laatstejaars. De kennis die hier getest werd, bleek in hun later leven immers voor het grootste gedeelte waardeloos. Ze hebben die dan ook vergeten.

Ze hadden wel meer gehad aan het beter leren communiceren. Bijvoorbeeld kritisch leren lezen en luisteren, durven spreken en je gedachten helder formuleren, rekening leren houden met de ander en met de omstandigheden, leren om de ander zo goed mogelijk te begrijpen en daarbij wel beseffend dat je dat nooit helemaal kunt, leren discussiëren en onderhandelen, leren genieten van prachtige literatuur en spitsvondige reclame, priespraat van waardevolle boodschappen leren onderscheiden... Kortom, zaken die we voortdurend nodig hebben en waarmee zelfs de knapste koppen nog net zoveel last hebben als wij.

Zullen de taalleraren in hun evaluatie van taal dus lakser kunnen zijn, hoeven ze dan niets meer te eisen?

Wat taalzuiverheid betreft, zal men minder streng zijn, maar eindelijk zullen ze misschien eisen stellen die er in het echte leven wel toe doen: rekening leren houden met al de factoren die bij communicatie meespelen. Nu al zien we aan de kranten en de boeken dat men veel meer en veel hogere eisen stelt dan vroeger. Het is eigenlijk heel treurig om te zien hoe weinig taalleraren vroeger belang hechtten aan helder, boeiend, interessant, overtuigend, samenhangend schrijven. Je moest over om het even wat kunnen schrijven, als je maar correct schreef, voldoende beeldende bijvoeglijke naamwoorden en uitdrukkingen gebruikte en de conventies van het teksttype volgde.

De producten die leerlingen afleverden, waren dan ook meestal buitengewoon saai om te lezen. Daarmee straffen de leerlingen dan hun leraren, die een hekel hadden aan de karwei van de opstelverbetering. Hun eigen schuld natuurlijk. Hoe kan iemand nu boeiend schrijven over een onderwerp dat hem niet interesseert voor een lezer die daar eigenlijk ook niet in geïnteresseerd is? Hetzelfde geldt voor de meeste spreekoefeningen die in de klas gehouden werden.

Hoe kan iemand nu boeiend schrijven over een onderwerp dat hem niet interesseert voor een lezer die daar eigenlijk ook niet in geïnteresseerd is?

Hoeven de leerlingen dan geen standaardtaal meer te leren?

Jonge mensen hebben er baat bij zoveel mogelijk varianten van het Nederlands te beheersen en zeker die variant die nog vaak als een formele omgangstaal gebruikt wordt. Wanneer ze zich moeten richten tot mensen van een heel andere streek en uit een andere groep, moeten ze toch een taal kunnen spreken die voor de anderen ook helder en begrijpelijk kan zijn. Het zal dus voor die gelegenheden zinvol zijn te weten wat de verschillen kunnen zijn tussen hun

eigen taal en die van hun toehoorders. Of op zijn minst te beseffen dat er misverstanden kunnen voorkomen. Een cursus over variaties in het Nederlands zou dan ook voor velen heel zinvol zijn. Maar binnen de algemene, formele taal zullen veel variaties en accenten mogelijk zijn, wat de rijkdom van het Nederlands zal vergroten.

Wanneer de leerlingen in het 'poststandaardtaaltijdperk' zullen schrijven, zullen ze ook wel een algemeen Nederlands gebruiken en de conventies moeten leren gebruiken die hun lezers hanteren. Maar ook die zullen waarschijnlijk evolueren.

Moeten alle leerlingen dan nog de vroegere standaardtaal leren?

Ruud Hendrickx, de taaladviseur van de VRT en hoofdredacteur bij Van Dale gaf daar in een interview met Ilse Degryse het volgende antwoord op: *"Je kunt je ook afvragen of het wel nodig is dat iedereen standaardtaal kent. Zogenaamde taalliefhebbers maken die fout ook altijd. Ze verwachten dat iedereen dat kleine stukje superverzorgd Nederlands beheerst. Maar dat is niet voor iedereen bereikbaar en dat is ook niet nodig, vind ik."* (De Standaard, 23/05/2009) Ik ben het met hem eens, al wil ik daaraan toevoegen dat we niet te vlug voor leerlingen mogen beslissen dat ze die taalvariant wel nooit nodig zullen hebben.

BESLUIT

*Verspilt men zo
geen energie die
men aan zinvoller
doelen kan
besteden dan aan
de verdediging
van een
standaardtaal?*

Zal er nog leven zijn voor het taalonderwijs als er geen standaardtaal meer is? Natuurlijk wel, maar het zal waarschijnlijk meer om echte communicatie gaan, om het beheersen van verschillende taalvarianten, om het doorgeven van wat in de Nederlandse literatuur waardevol is, om wat inzicht in het wonder van de taal... En aan al die dingen moet met zorg, creativiteit en vakkennis gewerkt worden. Niet meer met het opgeheven vingertje en de rode stift van de taalpurist.

We zien in Vlaanderen (en elders in Europa) krampachtige pogingen om een evolutie tegen te gaan die vanuit een historisch en Europees perspectief onvermijdelijk lijkt. Verspilt men zo geen energie die men aan zinvoller doelen kan besteden dan aan de verdediging van een standaardtaal?

Ides Callebaut
ides.callebaut@telenet.be

Bibliografie

Bennis, H., Cornips, L. & Van Oostendorp, M. (2004). *Verandering en verloedering. Normen en waarden in het Nederlands*. Amsterdam: University Press/Salomé.

Debrabandere, P. (2008). De elitetaal van Vlaanderen. *Kort Manifest* 26, nr. 165. Later opnieuw verschenen in *Neerlandia*.

Degryse, I. (2009). Stop met klagen! Het gaat prima met onze taal. *De Standaard*, 23/05/2009.

Sandra, D., Daems, Fr. & Frisson, S. (2001). Zo helder en toch zoveel fouten! *VONK* 30/3, p. 3-20.

Hinskens, F. (2004). Algemeen Nederlands wordt boekentaal. *TAALschrift*, 21/11/2004.
<http://taalschrift.org>

Schutz, R. (2009). Vlamingen zijn de schaamte voorbij. *De Standaard*, 12/09/2009.

Tegenbos, G. (2009). Brabants boven. *De Standaard*, 28/08/2009.

T'Sas, J. (2009). Correct Nederlands? Alleen als het moet! *TAALschrift*, 15/05/2009.
<http://taalschrift.org>
<http://taaluniversum.org/taalpeil>

Van der Horst, J. (2008). *Het einde van de standaardtaal. Een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam: Meulenhoff.
[Zie ook: Van der Horst, J. (2008). Een wisseling van taalcultuur. *VONK* 38/1, p. 61-63.]

Van der Sijs, N. (2005). *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop*. Amsterdam: Bert Bakker.

Van Sterkenburg, P. (2009). *Een kleine taal met een grote stem*. Schiedam: Scriptum.

Van Vooren, V. & Devos, F. (2008). Grammaticaonderwijs: het oude zeer. *Over Taal* 2008/4.

